

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF: A SÁRGARIGÓ

Most akkor elmesélem, hogyan lettem sárgarigó.

A nyolcvanas évek közepén, a kádárizmus alkonyán Pesten lébecoltam, három albérletet is elkoptattam – vagy a főbérlők faltak fel engem? Utólag mindegy is. Menekültem a falutól, lelki válság és fiatalkori depresszió kínozott. Kezdő lázadó voltam, ahogy akkoriban mondták, rendszerellenes – vagy inkább csak magányos, a saját útját nem találó, a társadalomba nehezen illeszkedő, kései kamasz. A vidéki agrárfőiskolát elvégeztem, bár az államvizsgán az engem utáló Szíjjas, a kar párttitkára, csúnyán elkapott, pótvizsgára kényszerültem. Szíjjas direkt kérdezett olyat tőlem, amire talán maga sem tudta a választ. Ezt tanársegédje mondta el nekem a banketten, miközben – két liter vörösbor elfogyasztása után – a fajanszba kapaszkodott.

Az agrárvilágnak hamar hátat fordítottam, nagyvárosban akartam élni és elfelejteni az otthont, eltépni a paraszti gyökeret. Divat volt elhagyni a tejszagú és a malactrágyás falut, ahol a lányok legfeljebb cipőfelsőrész-készítők, a fiúk traktorosok lehettek. A fiatalok a város felé törekedtek, s ha sikerült az elszakadás, legfeljebb nagyobb ünnepekre jöttek haza. Vissza üres bőrönddel, oda hússal, tojással telivel. A polgárosult elemek mélyen lenézték a télesztagekat, könnyen kicsúszott a szájukból a „bunkó parasztok!”

De a falu nem engedett.

Budapest nem fogadta be könnyen a vidékit, a beköltözést, letelepedést az adminisztráció is nehezítette. Aki vidékről jött, öt évig nem vehetett saját lakást a fővárosban, nem lehetett itt állandó lakcíme. Más kérdés, hogy nem is tehetette ezt a bevándorló, a rózsadombi ingatlanárakat nem a Szabolcsból feljött segédmunkás zsebéhez szabták, de a békásmegyeri panelt sem. A munkásszállók szorongó álmú, családjukat vesztett alkoholistákkal voltak tele, akik szombatoként félrészegen ültek fel a feketevonatra, hogy újra lássák az övéiket.

Én a Nyugati pályaudvar hirdetőtáblájára felszúrt cetlin találtam meg a legolcsóbb albérletet, amely Kispestre csábított. Kimetroróztam és kivillamosoztam oda, a főtérről nyíló mellékutcában lepukkant polgárházat találtam a megadott címen. Csöngetésemre egy leharcolt alak nyitotta ki a súlyos vaskaput.

Márialaki Pál kegyvesztett szakszervezeti bizalmit a rendszer, a párt szinte üldözte, de ő nem hagyta magát. A társadalom szélére sodródott exkáder fél tucat albérló tartásával egészítette ki csekély jövedelmét, lelki defektjét pedig sűrű poháremelgetéssel ellensúlyozta. Az ital-illatfelhő már kora délelőtt úgy kíserte, mint elmaradhatatlan tartozék, a szeme fénylett, mint Salamon töke. Sasorrú, csontsovány férfi volt, aki élesen metsző tekintetével az első pillanattól fogva igyekezett a vesémbé látni. Fátyolos hangja elesettségre, sőt szenvedésre utalt, amivel megmagyarázhatatlan ellentétben állott túlzott határozottsága.

Másfélszer háromméteres szobámban, amely azelőtt kiskamra lehetett, éppen csak egy ágy és egy szekrény fért el, a falon igénytelen polc.

Márialaki Pál nem véletlenül kialakult üldözési mániáját – mert hiszen a marxizmus-leninizmus elkötelezett katonái mindent megtettek azért, hogy magánéle-

ti boldogulását ellehetetlenítsék – úgy kompenzálta, hogy a cuccaim között koto-rászott, elolvasta leveleimet, s két lépés távolságból, lekezelően, foghegyről beszélt velem. A korábbi jó elvtárs úgy vált üldözöttből üldözővé, hogy észre sem vette... Nőkhöz való viszonyával is lehetett némi gond, mert a gyengébb nem minden kép-viselőjét egész egyszerűen csak „Leokádiának” titulálta a hátuk mögött.

Én, mint rendes ágyrajáró, igyekeztem minél kevesebbet e nyomorúságos helyen tartózkodni, inkább csak aludni jártam oda. Diplomával a zsebemben se-gédmunkás lettem, veszélyes melót végeztem, gázipalackokat töltöttem Budaörsön. Munkatársaim börtönviseltek és cigányok közül kerültek ki, rajtuk kívül senki sem vállalta a három műszakot, és a rizikót, hogy egy óvatlan pillanatban a levegőbe repülhet az egész üzem. Szabadidőmben a várost jártam, a Blaha Lujza tértől An-gyalföldig, Csepelig megismertem Pestet. Vidéki gyerekként megbámultam a vár nevezetességeit és a Citadellát, átéreztem az ötödik és a hetedik kerület nyomott han-gulatát, láttam, ahogy a Lenin körút foszló plakátjait áztatja az örök eső, viszi a szél. Annak idején még mertem a Józsefvárosban sétálni, a Rákóczi tér sarkán pár nagy seggű kurva álldogált piros forrónadrágban.

– Nem gondoltad meg, szépfiú? – szólított le a festettszőke, göndör fürtű rossz lány.

Egyik törzshelyük az innen nem messze lévő Góbé kocsmá volt, ahol az üzle-tekét kötötték, és a bevételt számolták a stricik. A valódi mélyvíznek a tér utcafront-jától beljebb, a vásárcsarnokhoz közel lévő csehó számított, ahol a sír szélén tántorgó alkalcsok itták vizespohárból, deciszámra a rossz rumot, májfoltos arcukon a biztos, közeli halál jele.

Egyik este távirat várt albérletemben, a szüleim küldték tovább borítékba téve Ködmönösről, otthoni címemről, állandó lakhelyemről. A posta lassúsága miatt több napos késéssel ért hozzám a küldemény. Mire a papír kezembe került, Máriala-ki már tudta, mit akar tőlem a néphadsereg: másnap reggel „adategyeztetés céljából” a megyeszékhely hadkiegészítő parancsnokságán kellett „kötelező jelleggel” megje-lennem.

Az invitálást komolyan vettem, abban az időben illetett félni az egyenruhások-tól, pláne a magamfajta „csövesnek”. Különben én csak külsőségekben azonosul-tam a csövességgel, s hordtam lábhoz simuló, lefelé szűkülő farmert, tornacipőt, volt hosszú hajam és viseltem télen-nyáron pólót, amúgy nem tartottam a falkával, ma-gamnak éltem.

Az értesítéssel az volt a gond, hogy este hetet mutatott az óra, nekem pedig másnap reggel nyolcra Biharban kellett volna lennem, ám fizikai lehetetlenségnek tűnt éjszaka ennyi idő alatt áthidalni a földrajzi távolságot. A kék metróval a Deák térre siettem, onnan a pirossal a Keletibe, de már elment az utolsó vonat. Átbumliz-tam a Nyugatiba, mert Biharba onnan is indultak szerelvények, de ott sem jártam szerencsével. Néhány csavargó ette a talponállóban a debreceni párost mustárral, itta a műtrágyás borból készült nagyfröccsöt. Az éjszakai pályaudvar öngyilkosok-

nak való hangulatot árasztott, a kéesszürke fényű neon hol világított, hol nem, a kövezeten friss okádás nyoma. A légyszaros menetrenden kislabizáltam, hogy a legközelebbi gyors csak hajnali ötkor megy.

Kilépve a nagy pesti félhomályba, megpillantottam a „sakktáblát”, a taxi jelét. Minden bátorságomat összeszedve megszólítottam a kocsijában unottan ücsörgő taxist, a gombszemű, pirospozsgás, erősen kopaszodó, zömök férfit.

– Hová lesz a menés, nagyfőnök? – nézett rajtam végig az éjszaka császára. Összecsippentett ujjai közül a lehúzott ablakon át pöckölte ki a csikket.

– Ködmönösre – válaszoltam félig zárt, merev szájjal, az örök falusi gátlásosságával, aki nem ül minden nap taxiban.

– Hová?! – emelte meg a hangját a kormányt el sem engedő figura, mire a környéken ácsorgók is felkapták a fejüket. Azt hitték, hogy balhé lesz.

– Ködmönösre, Biharba, a katonaság hív, reggelre ott kellene lennem. Nem akarok futkosóval indítani.

– Ja, az más! Aztán, ki tudod fizetni? Nem olcsó multság odáig lemenni, és nekem váltásra vissza is kell jönnöm még az éjjel. Legalább két-háromezer forint...

Megállt bennem az ütő, havonta kerestem ennyit.

– Van ennyi pénzem, most kaptam fizetést. Igaz, hogy nem sok marad belőle, ha rendezem a számlát.

Zsigulival robotgunk a négyesen, a sofőr – biztos, ami biztos – végig az úton rádión tartotta a kapcsolatot a központtal. Jobb híján politizáltunk, miközben úti társam egyik füstsűrűs Symphoniáról a másikra gyűjtött.

– Remélem, minél tovább húzza az öreg Kádár, bár nincs a legjobb színben! – fröcsögte arcomba. – Nekünk addig lesz jó, amíg Kádár apánk ott ül a helyén. Én is azt mondom, hogy a krumplileves legyen krumplileves!

Hahotája belehasított az alföldi csöndbe. Inkább csak hallgattam, magamba fojtottam a szót, bár én akkor már ezt az egészet másképp gondoltam. Tűkön ültem, nem akartam a számomra ismeretlennel vitatkozni. Hányingerem volt a kádárista közélettől, a magukat elitnek képzelő pártmunkásoktól, a függetlenített szakszervezetisektől, a vadászok birkapörköltjétől és a híg gulyástól, a mindig jobban értesült tanácselnököktől és a meghasonlott vb-titkároktól, az egésztől, mindentől.

Alig vártam, hogy a négyesen megérkezzünk Biharba. Három órát autóztunk, a taxis közben kétszer állt meg kávézni, nekem csigalassúnak tűnt a sebesség. A Ködmönösre vezető mellékúton a lélek sem járt e kései időben, a csatorna partjáról megzavart fácánok röppentek fel nagy zajt csapva. A falu népe az igazak álmát aludta, a főtéren a szovjet hősi emlékmű katonája dobtáras géppisztolyára támaszkodva, rezzenetlenül álldogált. A téesziroda ablakából szűrődött ki némi fény, de a portás éppen most fordulhatott át a másik oldalára.

A biztonság kedvéért az autót az utcánk sarkán, a házunktól távolabb állíttam le, mert ha apám rájön, hogy taxival jöttem haza Pestről, valószínűleg előveszi a kisbaltát, és szétcsapja a karosszériát.

– Már halálra idegeskedtük magunkat, hogy nem érsz ide! – bújt ki a dunyha

alól anyám. – Apáddal el sem tudtuk képzelni, mi van veled. Aludj két órát, s a kora reggeli busszal menj be Mezőváradra, mielőtt keresnének.

Mosdás nélkül feküdtem le a kisszobában, ahol elnyűtt kamaszkorom zajlott. A falon a P. Mobil és a Beatrice plakátjai lógtak, melyeket még a művelődési ház előtti vitrinből loptam ki. A háború előtti időkből örökölt, öreg ruhásszekrény tetején a könyveim sorakoztak; olvasni szerettem, bár mezőgazdasági tanulmányaim nem engedték, hogy igazán elmélyüljek a történelemben és az irodalomban.

Egyetlen percet sem aludtam, rágtam magam, őrlöt az idegrendszerem. Két-óra múlva apám szöszmötölésére én is felkeltem. Az öreg jót szelt a szalonnából, hozzá vereshagymát vágott, és kenyeret majszolt.

– Odaérsz? – nézett felém teli szájjal, szinte választ sem várva. Haragudott rám, amiért elszöktem tőlük, nem vállalva a paraszti életet, amire szántak, amiért felneveltek. „A paraszt a legtöbb, amit ember elérhet a földön” – dörmögte az orra alatt, ha egy fél liter jóféle muskotályos barátságosabbá tette. „Tudni, mit ad a föld, érteni a jószághoz, beszélni a természet nyelvén – ennél többre földi halandó nem viheti.” Nyolc órában traktoros volt a téeszben, itthon pedig ötven malacot hizlalt leadásra, azokat moslékozta hajnalban és este. A gázon vizet melegített és krumplihéjat főzött, a kamra ajtaja mögé húzódva felhajtotta szokásos háromcentes vegyes pálinkáját – aztán már csak a vödörzörgést hallottam az udvar felől.

A távolsági járat hatkor indult a Vadkacsa elől. Főleg diákok és hivatali dolgozók utaztak vele, a munkásbusz már kora hajnalban elment. Emberi lélegzet homályosította el belülről a jármű ablakait, mert kint még csípős volt az idő.

Mezőváradon eszembe ötlött, hogy a hadkiegészítő parancsnokság a Vörös Hadsereg útján székel, ezért arra irányítottam lépteimet. Azt fontolgattam, hogy a buszpályaudvar melletti, Lordok Házának csúfolt kis pecuban iszom egy bátorító felest, de inkább lebeszéltem magam róla, nehogy italszagot árasszak magamból a megbeszélésen. A telt keblű, festett szájú kiszolgáló hölgy, akire még diákkoromból emlékeztem, csábítóan, szinte hívogatva nézett kifelé a kisablakon. Már elsőben tudtuk, hogy nála személyazonossági igazolvány sem szükséges a fogyasztáshoz, sőt, ő még a reggel kilencig tartó, alkoholtilalmi időt sem veszi figyelembe – de most sürgetett az idő.

A „kieg” bejáratánál az alacsony, gyér hajzatú, pocakos krumplivirágos elkérte a kiértésemet, majd fontoskodóan nézegetni kezdte. Legalább harminc fok lehetett odabent, az ügyeleten brummogott a minikalor, a törzsőrmester homloka gyöngyözött az izzadtságtól, szája sarkában sárgás lepedék ült.

– Alpári elvtárs már várja magát a huszonnégyesben – nézett rám megkérdőjelezhető tisztaságú, sokdioptriás SZTK-szemüvege mögül.

Gyomorideggel a hasamban lépkedtem a hosszú, félhomályos folyosón a megadott irányban. Talpam alatt használt vörös szőnyeg, a falon, a vitrinekben csapatászló és aranyutánzatú serlegek, tompa fényű trombiták. Kopogtattam. Fél perccig semmi, aztán újra próbálkoztam.

– Giricz Máté, lépjen be! – hallatszott odabentről.

A rekedt hangú kiáltás elevenembe vágott, mert szimpla „tessék!”-re számítottam.

Az irodában negyvenes férfi ült az íróasztal mögött, itt-ott már őszbe vegyülő, barna haja dióolajtól csillogott. Alpári csak biccentett köszönésemre, ki sem nyitotta a száját, tört fényű szemével tetőtől talpig végigmért. Fakó, egykor kávébarna egyenruhájának válllapjain három-három aranycsillag sorakozott – három balról, három jobbról. Túlzás volna állítani, hogy ragyogtak, mert az oxidáció már megtette rajtuk a magáét.

– Hogy utazott, Giricz elvtárs? – szólalt meg váratlanul, megtörve az egyre kínosabb csöndet.

– Köszönöm kérdését, tűrhetően. Csak kissé fáradt vagyok, mert a távirat...

– Figyeljen ide, fiatalember! Magával terveink vannak. Maga alapjában véve jó gyerek, a mi emberünk. Jól tanult, nem iszákos, a nép fia, aki tisztában van vele, mivel tartozik a hazának. Beiskolázzuk tartalékos tiszt hallgatónak Nagytúrra. Egy kis híradós zászlóalj van ott a nagy tüzérezred mellett, ahol már várják magát.

Éreztem, hogy emelkedik a vérnyomásom, szédülök, és enyhe hányinger kúszik fel a torkomon. Próbáltam magamon úrrá lenni, mégiscsak szegény volna, ha elájulnék. Alpári konstataulta savószínűre változott arcbőrömet, de azért folytatta.

– Giricz elvtárs, maga már kapott eleget a hazától, most maga következik visszaadni abból valamit. Ha jól látja el a feladatát, akkor még a Szovjetunióba is kivehetik továbbképzésre. Vagy üdülhet a Balatonon. Maga a középiskolában aranyos gyerek volt, *kiszezett*, és tisztelettel nézett fel a tanáira, megbecsülte magát. Az igaz, hogy a főiskolán kicsit elkezdett ficánkolni, de én úgy érzem, sohasem felejtette el, honnan jött, és főleg, hová megy.

„Úristen, ezek lekádereztek, mindent tudnak rólam!” – járt az agyam, miatt beszélt, és egyre idegesebb lettem. „Tudják, hogy a negyedik sör után rendszerint szidtuk a ruszkat a Gödör kocsmában, tudnak a kollégiumi dorbézolásokról, s biztosan hallottak konfliktusomról Szíjjással, aki a jövő agrármérnökét nem úgy képzelte le, mint ahogy én kinézek.”

Ilyesmik jutottak eszembe, miközben figyeltem Alpári szája mozgását. Zavaromban a csikkel teli, üvegből készült hamutartót kezdtem bámolni. Aztán a százados jól fésült feje mögött felfedeztem a kicsi, fehér Lenin-szobrot az üveges szekrényben, a falon berámázott oklevelek függtek, fejlécükön vörös csillag.

Nem tudom, honnan, de bátorságot merítettem és megszólaltam.

– Alpári úr, nincs valami más megoldás, nem mehetnék én máshová, nem lehetnék én egyszerű sorkatona?

Úgy nézett rám, mintha elment volna a józan eszem, mintha nem ezen a földön járnék, hanem a Holdon élnék.

– De Giricz elvtárs, mehet maga Lentibe is, vagy a jugoszláv államhatár más állomáshelyére! Ott majd megtapasztalja, mi a magyarok istene!

Lelki semeim előtt felrémlt a Magyar Ifjúság és az Ifjúsági Magazin riportorozata, amely a néphadsereg problémás laktanyáiról szólt. Begyógyaszerezett, be-

kábítózott öngyilkosjelöltek ugráltak le a harmadik és a negyedik emeletről, szinte hallottam, ahogy fiatal koponyájuk szétloccsan a díztér kövezetén...

Nem emlékszem, hány perc telt el így, révületemből erőteljes férfihang térített magamhoz.

– Giricz elvtárs! Ne akarjon itt maga hősködni, vegye tudomásul, hogy magából nem lesz áldozat! Maga tökös magyar gyerek, aki ismeri szövetségi rendszerünket, és a valóság talaján áll. Nincs kibúvó, igent kell mondania! Gondolja csak meg, az apja nem azért trágáz a téeszben, s nem azért hordja a moslékot hajnalban, az anyja nem azért törli a port az irodán, hogy maga itt játssza a janit! Maga itt nem fog szamizdatolni és bujtogatni, felejtse el!

Alpári Mihály orrcimpája kissé megremegett, az én arcszínem pedig fehérről vörösré váltott. Összenyaláboltam maradék lelki erőmet, s pár perc gondolkodási időt kértem.

A mellékhelyiségben fel s alá járkálva végiggondoltam nem túl rózsás helyzetemet, csökkenő esélyeimet. Rágott az ideg. Áruló leszek, feladom elveimet? Én, aki fennen hirdetem, mennyire utálom a fakabátosokat, a szocialista-kommunista hatalom egyenruhás és civil kiszolgálóit, majd beállok a sorba? Mindenki kiröhög. Na, a nagy ellenálló! Sárga csíkozású egyenruhájukról sárgarigónak csúfolták a tartalékos tiszti hallgatókat, akik a sorállománynál szabadabban, de a hivatásos tisztek utálatától szenvedve szolgáltak a magyar néphadseregben. Szépen füttyörészve fújom az ő nótájukat, ronda megalkuvás lesz, mondhatom!

A másik oldalról nézvést viszont nem akartam teljesen leírni magam, bár-mennyire is kívül helyezkedtem el a hivatalos társadalmi életen és utasítottam el a kötelező normákat, reméltem valamit az élettől, jobban élni és „bizonyos értelemben” karriert csinálni – ha nem is a tanácsházán vagy a pártirodán, s főleg nem a néphadseregben. Ezekkel, ezeknek?! No, azt már nem!

Vagy mégis?

Rágtam a körmöm, s valami ismeretlen, megfoghatatlan féreg ette a lelkelem.

Agyamban felrémlett a megtagadott otthon képe, a fagyos úton piacra kerékpározó anyám és kukoricát morzsoló apám. Az öreg egyébként is csak a katonaviselt férfit vette emberszámba, ő az ötvenes években a seregben szerzett jogosítványt, s jutott általa kenyérkereseti lehetőséghez. Irigységgel vegyes tisztelettel tekintett a katonatisztekre, akik hűvösen lenézték és csicskázatták a legénységet. „Ha megtudja, hogy visszautasítottam a *megtisztelő lehetőséget*, egészen biztosan kitagad.”

„Hát jó, vállalom, elmegyek sárgarigónak” – határoztam végül, bár a következő pillanatban már megbántam az egészszet.

„Dögöljön meg az egész Varsói Szerződés a KGST-vel együtt, én nem leszek a kommunisták seggnyalója!” – súgta másik énem.

Így órlódva nyomtam le a 24-es iroda kilincset, és álltam meg Alpári színe előtt, aki közben elmozdult az íróasztal mögül, és az ülőgarnitúra közelében cigaretázott magába merülten, szenvedéllyel.

– Igen – köszörültem meg a torkom, de nem néztem a szemébe.

– Helyes, Giricz elvtárs, bízom benne, hogy jó döntést hoz. Hamarosan megkapja a behívóját, s megkezdheti tanulmányait, utána pedig a csapatgyakorlatot. Erőt, egészséget, viszontlátásra!

Mint akit leforráztak, léptem ki a hadkiegről, szerettem volna szembeköpní magam. Semmi kétség, gondoltam, gyöngé jellem, megalkuvó vagyok. Testemen már a képzeletbeli egyenruha feszült sárga sujtásokkal, lábamon barna cipő, fejemen két számmal nagyobb tányérsapka a szocialista címerrel.

Így lépdeltem végig a Vörös Hadsereg útján én, a sárgarigó.

Vén Zoltán rézmetszete